

Esther Teunissen
Duimkruid

2019 Prometheus Amsterdam

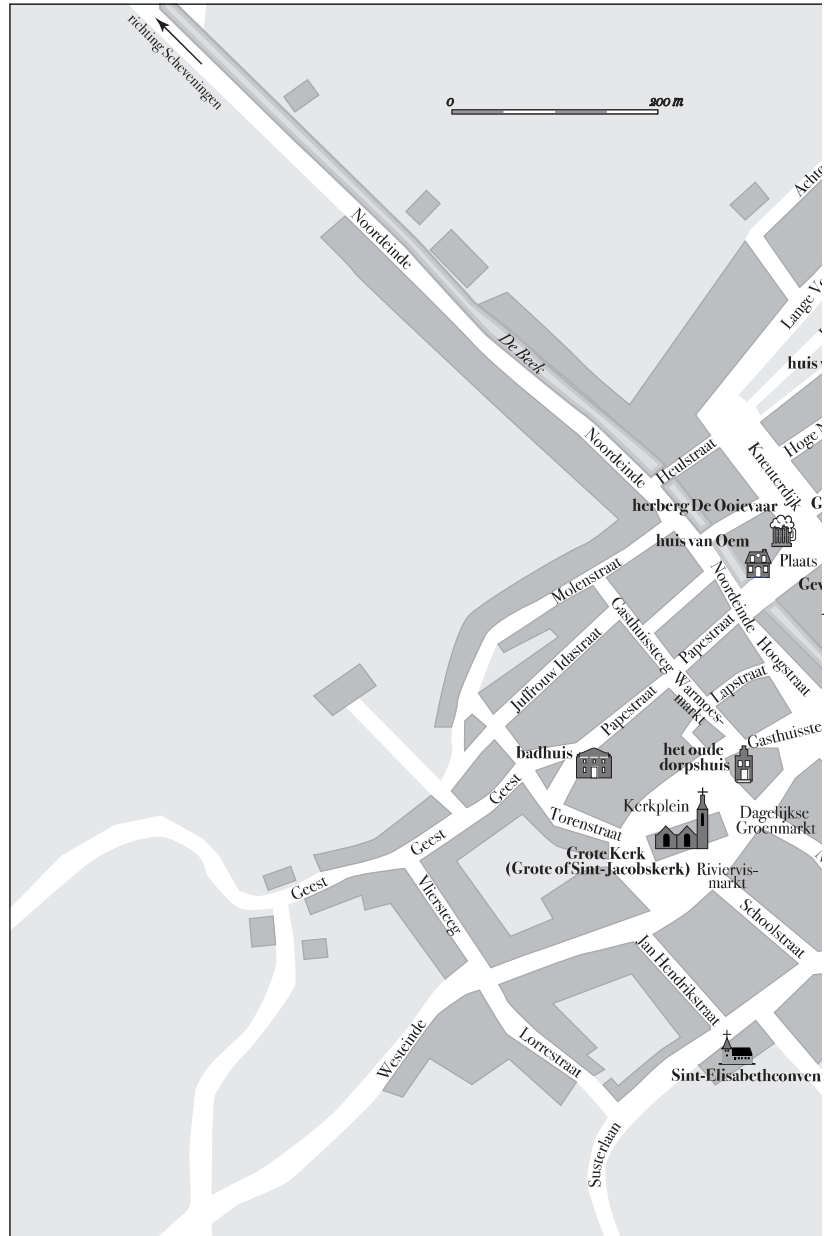
© 2019 Esther Teunissen
Omslagontwerp Jan van Zomeren
Omslagbeeld Rijksmuseum, Amsterdam
Kaart Yde Bouma
Foto auteur Ilja Keizer
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3994 0

‘Waar de rechtspraak tekortschiet begint het geweld.’
Hugo de Groot

Den Haag, 21 november 1525

Het was een goede dag voor een onthoofding.

Hadewych keek naar de dreigende wolken boven de huizen. Ze sloeg een kruis, opende de luiken van haar kruidenierswinkel en zette ze vast met haken. Het daglicht viel op de planken tegen de achterwand, volgestouwd met kruiden en hoge kannen. Ze nam plaats op een kruk achter de toonbank en haalde gember, kaneel, kruidnagels, foelie en nootmuskaat uit de kruidzakken voor haar. Het aroma van de kruiden steeg op en vermengde zich met de friszoete geur van gekookte kweeperen.

De traptreden kraakten. Frederik kwam geuwend naar beneden en woelde met een hand door zijn warrige tarwekleurige haar. Elke dag ging hij meer op zijn vader lijken. 'Ik ga vanmiddag naar de onthoofding van Clareit kijken,' kondigde hij aan.

Hadewych zweeg. Ze kende de koppigheid van haar zoon en verspilde haar adem niet aan een twistgesprek.

Ze keek op toen de winkel deur openging en een meisje haar hoofd om de hoek stak. Ze staarde Hadewych met één oog aan; het andere oog dwaalde. Schuchter stapte ze naar binnen. Haar hoofddoek en donkerbruine bovenjurk maakten duidelijk dat ze als dienstmeisje werkte. Ze bloosde toen ze Frederik zag, sloeg haar ogen neer en

keek weer naar Hadewych. ‘Meester Berendrechtsz verzoekt u dringend mee te komen,’ zei ze. ‘Het gaat slecht met zijn vrouw.’

‘Is de bevalling begonnen?’

Het meisje keek haar niet-begrijpend aan, tot het haar begon te dagen.

‘O, dat weet ik niet, hoor.’

Hadewych stopte naald en draad, doeken en een paar buideltjes met geneeskrachtige kruiden en zalfjes in een tas. Ze sloeg haar mantel om, die ze met een sierspeld aan de bovenkant vastmaakte, en liep met het dienstmeisje het huis uit.

De zware regen van die nacht had plaatsgemaakt voor een nevelige kou. Ze dook diep weg in haar mantel en ontweek de plassen en modderpoeltjes op straat. Van haar winkel aan het Achterom liepen ze naar de Hoogstraat en door naar de Plaats. De natte herfstbladeren op straat dempten hun stappen. Op de Plaats stond het Groene Zoodje, het schavot van het Hof van Holland. Goed in het zicht, zonder dat het voetgangers of ruiters in de richting van de Kneuterdijk of het Noordeinde in de weg stond. Op het vierkante platform droegen twee stenen leeuwen een vlag met het wapen van Holland in hun klauwen. Er hadden zich al dikke rijen met omstanders verzameld. Zij moesten achter de eikenhouten afrastering nog uren wachten in de vochtige kou.

Als meisje van twaalf was Hadewych in Leiden meegegaan naar het plein voor de Gravensteen om een man te zien hangen. De beul hing een strop om zijn hals en duwde hem van de ladder. Het dikke touw sneed in het vlees, maar de nek brak niet. De man stikte langzaam. Zijn

mond stond open en zijn tong hing naar buiten. Zijn ongelukkige vrouw stopte de beul munten toe, waarop hij aan het stuiptrekkende lijf ging hangen om de dood sneller te laten komen. Het opgewonden rumoer van het publiek en de ogen van de man die bijna uit zijn oogkassen rolden waren haar levendig bijgebleven. Sindsdien had ze niet meer mee gewild naar terechtstellingen.

Ze liepen door, totdat ze via de Kneuterdijk aankwamen op het Lange Voorhout, waar herenhuizen hun pracht en praal toonden en waar rust heerste. Halverwege de straat hielden ze halt voor een hoge deur. Een ijzeren klopper in de vorm van een leeuw grijnsde Hadewych toe. In elke andere straat zou het huis een indrukwekkend baksteen zijn, maar in deze straat was het slechts een van de vele imponerende gebouwen.

Het dienstmeisje sloeg met de klopper tegen de deur. Voordat ze het ijzer voor een tweede keer kon laten vallen, kwam er een knecht opendoen. Achter hem verscheen Everaard Hudde, dokter op het Lange Voorhout. Met zijn handen op zijn rug, gekleed in het zwart, bleef hij wijdbeens staan. Het was gebruikelijk voor dokters om Hadewych in te schakelen voor intieme handelingen bij vrouwelijke patiënten. Maar Hudde riep haar hulp zelden in, wat het leven had gekost aan zeker twee zwangere vrouwen. Maar wie geloofde haar als ze dat vertelde? Ze had haar vakkundigheid in de loop der jaren bewezen, maar haar woorden wogen nooit zo zwaar als die van een dokter. Hudde vond het de taak van een vrouw om het huishouden en de kinderen te verzorgen; met andere zaken mocht ze zich niet bemoeien. Ze had hem ooit tegen een andere man horen zeggen: 'Een kwaad wijf moet je

hardhandig haar plaats wijzen. Kleed haar uit, tuig haar af tot bloedens toe en wikkel haar in het gezouten vel van een dood paard. Pas als ze belooft voortaan haar man te gehoorzamen laat je haar vrij.'

'Dokter Hudde.' Hadewych boog en begroette hem beleefd.

Hij gaf haar een kort knikje. 'Freule.'

Hadewych negeerde de spottende aanspreektitel. Ze was de dochter van een herbergier, en weduwe. Hij sprak haar aan met 'freule' omdat ze met een kaarsrechte rug en opgeheven hoofd liep. Dit kwam doordat de littekens op haar rug en in haar nek niet meerekten met haar bewegingen. Toen ze zestien was, was de herberg waar zij woonde in brand gevlogen en waren haar ouders, drie broers en twee zussen om het leven gekomen. Alwin, een apotheker, had haar brandwonden verzorgd. Een halfjaar later was ze met hem getrouwd.

De knecht deed een stap opzij en liet haar binnen. Hij ging Hudde en haar voor naar de slaapkamer. Ze passeerden een groot vertrek met een speeltafel en muziekinstrumenten. Hadewych herkende de harp, het hakkebord en de lier met de strijkstok. De man des huizes, Berendrechtsz, leek niet aanwezig. Als raadsheer hield hij zich vast op in de Gevangenpoort of op het Binnenhof, bezig met de voorbereidingen voor de executie van Clareit.

Voor de deur van de slaapkamer draaide Hudde zich om en sprak Hadewych toe: 'Ze heeft te veel gele gal verzameld in haar lijf. Gisteren heeft de chirurgijn twee keer een aderlating verricht. Daarna ging het beter, maar gisteravond kreeg ze last van haar buik en andere vrouwenzaken.' Hij zweeg even en voegde er toen aan toe: 'Ze

heeft een kleine buik. Het wordt vast een jongen. Een meisje neemt in de baarmoeder veel ruimte in. Een vrouw eist immers altijd meer dan haar toekomst.' Hij glimlachte er niet bij.

Hadewych vond het onbegrijpelijk dat hij haar niet eerder had laten komen, maar sprak haar gedachten niet uit. Ze verborg haar gevoelens achter een neutrale blik en knikte slechts.

Hudde gebaarde naar de knecht dat hij de deur open moest doen en liet haar voorgaan de slaapkamer in. In de linkerhoek stond een kledingkist en tegenover de deur, halverwege de muur, een schragentafel. Hadewychs blik ging naar het bed aan de rechterkant van de kamer, waar Kathelijne, wit en breekbaar, in bed lag. Ze hing half buiten het bed, met haar ene hand op haar buik en de andere om de bedrand geklemd. Haar lange bruine haar was losgeraakt uit het kapje. Ze braakte gal in een pot. Buiten adem liet ze zich vervolgens achterovervallen en sloot haar ogen, zich niet bewust van hun binnenkomst. Hadewych liep naar het bed en raakte voorzichtig haar voorhoofd aan.

Ze had Kathelijne vorige maand nog gezien, blakend en wel. De vrouw opende haar ogen en schonk haar een zwakke glimlach. 'Waar zit de pijn?' vroeg Hadewych.

'In mijn onderbuik en in mijn rug, alsof mijn lijf zich binnenstebuiten keert.'

Achter zich hoorde Hadewych de deur open- en dichtgaan. Hudde verdween en het dienstmeisje kwam binnen.

Hadewych veegde het bezwete haar van Kathelijne, dat aan haar wangen plakte, naar achteren. Ze had een snelle

pols en een klamme huid. Hadewych gebood het dienstmeisje de haar op te porren, sloeg de dekens terug en ontblootte Kathelijnes buik. Op het onderlaken zag ze een glinsterende lichtroze plek. De vliezen waren gebroken. Ze onderzocht de buik en negeerde Kathelijnes gekreun. Ze wilde haar geen pijn doen, maar er was geen andere manier. Het hoofdje van het kind voelde ze boven in de buik liggen, wat betekende dat de voetjes naar beneden lagen – een gevaarlijke ligging.

Van buiten drong het zware gebeier van de kerkklok door, dat de veroordeelde naar de plaats van executie begeleidde. Het leek Hadewych een slecht teken dat de bevalling en de executie samenvielen.

De gerechtsbode liep voorop, de Roede van Justitie voor zich uitgestrekt, aan weerskanten begeleid door trommelaars. Daarop volgde blootsvoets, in een zwart executiehemd en aan handen en voeten geketend, Johannes Clareit. Twee helpers van de scherprechter, herkenbaar aan hun zwart-met-rood gestreepte kleding, flankeerden hem. Op gepaste afstand volgde Adriaan Oem, in de lange toga van aanklager. Een zwarte muts verborg grotendeels zijn donkerbruine haar. Naast zijn ogen hadden zich fijne rimpeltjes gevormd. Zijn kaken hield hij op elkaar geklemd. Twee raadsheren van het Hof van Holland, Louff Berendrechtsz en Conrad Edelinc, volgden hem. Achter hen liepen twee inquisiteurs. Zij zagen, in naam van Karel de Vijfde, graaf van Holland, toe op de voltrekking van het vonnis.

De stoet liep van de Gevangenpoort naar de plaats van executie honderdvijftig voet verderop. Hij vorderde lang-

zaam. Het volk stond rijen dik op de met kasseien bestrate Plaats. Clareit bleef regelmatig staan om mensen te zegenen. Het leek of alle achtduizend inwoners van Den Haag zich hier hadden verzameld, om reikhalzend een glimp op te vangen van de roemruchte pater. Oem zag in het publiek zuigelingen aan de borst, oudjes ondersteund door hun kinderen en zelfs doodzieke mensen op draagbaren. Iedereen was gekomen om de eerste doodstraf van een ketter bij te wonen die in de Nederlanden werd voltrokken. Alleen de doden waren thuisgebleven. De schutters van het Sint-Jorisgilde hielden de omstanders nauwlettend in de gaten. Het was zaak om jeugdige oproerkraaiers en brutale toeschouwers op afstand te houden. Her en der porden ze met een stok in de menigte om de brutaalsten te ontmoedigen en terecht te wijzen.

Oem keek om zich heen en zag opgewonden en boze gezichten. De stemming was grimmig. Clareit kreeg de doodstraf voor het prediken van het lutherse gedachtegoed. De man was een volksmenner. Oem maakte zich zorgen over de groeiende spanningen die de nieuwe religieuze opvattingen opriepen. Hij slaakte een diepe zucht. Het waren turbulente tijden. Wat gisteren nog ondenkbaar leek, werd vandaag werkelijkheid. Hoe de wereld er morgen uit zou zien durfde hij niet te voorspellen.

De veroordeelde vertraagde zijn pas, tot hij bij de stenen traptreden van het schavot stilstond. Het schavot was manshoog, zodat de omstanders de executie goed konden zien. De beul stond erbovenop, ontspannen met zijn armen over elkaar, de stalen spieren van zijn armen en schouders duidelijk afgetekend. Oem knikte naar de helpers. Die hadden geen aansporing nodig en duwden

Clareit hardhandig naar voren. Ingeklemd tussen de twee helpers liep hij moeizaam de treden op. Oem hoorde Clareit zeggen: 'God helpe mij,' waarna hij het Onzevader begon te prevelen.

Kathelijne keek Hadewych in angstige afwachting aan.

Die aarzelde even, zoekend naar woorden. Toen zei ze: 'Weet u dat u aan het bevallen bent?'

Kathelijne zette grote ogen op. Drongen de woorden wel tot haar door?

'De dokter zei dat het niets met de zwangerschap te maken had,' antwoordde ze. Tranen drupten over haar wangen.

Hadewych schudde haar hoofd; ondanks haar verantwoordiging zei ze niets. Het leek erop dat wat een dokter zei belangrijker werd gevonden dan wat de vrouw zelf voelde.

'Het kindje ligt in een voetligging.' Bij de vragende blik van Kathelijne voegde ze eraan toe: 'De baby ligt met de voetjes naar beneden.'

Het dienstmeisje slaakte een kreet en sloeg een hand voor haar mond. De reactie van het dienstmeisje kwam niet gelegen, maar was wel begrijpelijk. Liep de bevalling mis, dan moest ze de hulp inroepen van de chirurgijn om met haken, scharen en tangen het dode kind te halen. Dan had de moeder in ieder geval een overlevingskans. Hopelijk kwam het vandaag niet zover. Ze besloot een gauwdoop te verrichten en pakte de ballonspuit uit haar tas, die ze vulde met gewijd water. Het water had ze voor noodgevallen bij zich en mocht ze van de kerk gebruiken als het kind al bij de geboorte dreigde te sterven. De ge-

kromde tuit leidde ze de baarmoeder in. Toen kneep ze in de ballon en stroomde het water naar binnen. Mocht het kindje overlijden, dan konden de ouders het in gewijde grond begraven.

Oem betrad het schavot om het vonnis voor te lezen. Omstanders mompelden en morden. Hij kuchte en schraapte zijn keel: 'Heden, 21 november van het jaar 1525, staat voor ons Johannes Clareit uit Woerden, zoon van Willem Clareit. Hij heeft bekend de katholieke sacramenten en ceremoniën te hebben verworpen.'

De eerste rotte appel scheerde rakelings langs zijn hoofd. De tweede trof zijn voorhoofd. Hij had in de loop der jaren al vele mannen en vrouwen laten vierendelen, hangen, radbraken en in olie laten koken. Het waren gruwelijke, maar verdiende straffen. Maar wat als een gerechtvaardigde grond ontbrak?

Rustig veegde hij het moes van zijn voorhoofd, waarna hij zich omdraaide naar Clareit. 'U hebt gezondigd door als pastoor, man van God, niet celibatair te leven, in het geheim te trouwen en zich uit te spreken tegen de leer van de kerk, en u hebt zich schuldig gemaakt aan opruiing.'

Het volk huilde als een roedel wolven om zijn woorden te verstoren. Het was wrang hoe gemakkelijk de woorden uit zijn mond stroomden. Hij verfoeide het radicalisme van Clareit; zijn obstinate gepreek had geleid tot een oproerige bevolking en ondermijning van de openbare orde. Mensen hadden de opdracht om de eenheid van de kerk te bewaren door meer te letten op wat ze met elkaar deelden dan op wat hen scheidde. Maar diep in zijn hart vond hij dat Clareit best een andere overtuiging mocht

hebben. Opruiing was geen rechtvaardige reden om een man te onthoofden. De inquisiteurs zagen dit echter anders en wilden dwalende schapen terugvoeren naar de kerk, desnoods tot de dood erop volgde. Een aantal raads-heren van het Hof had gepleit voor een minder strenge naleving van de ketterplakkaten. Karel de Vijfde had daar evenwel geen boodschap aan en had van het Hof medewerking geëist.

Oem vervolgde: 'Dit is strijdig met de katholieke leer en we brengen u om het leven met het zwaard.'

Een rot ei spatte op zijn linkerschouder uiteen. De stank drong zijn neusgaten binnen.

'Het Hof verklaart al uw goederen verbeurd; die verval-
len aan het Hof.'

Daarmee was het voorlezen van het vonnis voltooid en hij zette een stap opzij. Voor Clareit was de tijd gekomen om schuld te betuigen. Oem had de inquisiteurs afgera-
den om hem die ruimte te geven, want dat kwam op het-
zelfde neer als stro en vuur bij elkaar brengen en ze ver-
bieden rook te maken. Clareit zou dat moment vast en
zeker gebruiken om het lutherse gedachtegoed uit te ven-
ten, wat kon leiden tot nog meer publieke onrust.

De inquisiteurs hadden niet naar zijn advies geluisterd en hadden de raadsheren Berendrechtsz en Edelinc van hun gelijk overtuigd. Ze vertrouwden de gelofte van Cla-
reit dat hij, voordat ze een eind aan zijn leven zouden ma-
ken, God publiekelijk om vergiffenis zou vragen voor zijn
wandaden. Een gelofte die hem was ontfutseld door hem
de duimschroeven aan te draaien en door de toezegging
dat ze hem niet levend zouden verbranden als hij zijn
leer zou herroepen.

Clareit zei op schorre, spijtige toon: 'Ik ben een onzalig mens en heb grotelijks gezondigd.'

De omstanders vielen stil. Hoe velen van hen haalden opgelucht adem?

'Werkelijk grotelijks gezondigd,' herhaalde Clareit, en hij schudde vertwijfeld zijn hoofd. 'Ik heb mijn ziel aan de duivel verkocht. Ik gaf toe aan de wanen van de katholieke kerk.'

Er ontstond geroezemoes in het publiek.

'Ik heb niet gezondigd tegen God.' Hij verhief zijn stem. 'Ik zondig tegen de wetten van de Inquisitie!'

Oem keek naar de omstanders. De mensen hingen aan Clareits lippen. Hij was voor hen de bringer van een nieuwe vrijheid van de geest.

'Ik ben schuldig bevonden aan het bespotten van God en de katholieke leer,' vervolgde Clareit. Hij stak zijn gebalde vuisten in de lucht. 'Maar dat is niet waar. Ik bespot alleen de decadentie van de katholieke kerk. En ik bespot de handelaren in aflaten!'

Het dienstmeisje mompelde met gesloten ogen: 'Wees gegroet, Maria, vol van genade,' liet de kralen van een rozenkrans door haar vingers glijden en sloeg een kruis. Hadewych droeg haar op een volle kroes brandewijn in te schenken en een waskom met warm water en doeken te halen. Het meisje stond op en liep weg, telkens de kralen aanrakend en weesgegroetjes murmelend.

Hadewych wachtte tot ze de slaapkamer uit was en roerde toen een poeder van witte bijvoet, trifera, wilgenbast, frambozenblad en sint-janskruid door de wijn om Kathelijnes pijn te verlichten. Ze ging naast haar zitten

en gaf haar voorzichtig wat slokjes. Barenspijn was volgens de kerk de straf voor de ongehoorzaamheid van de vrouw. Die hadden ze te danken aan Eva, die een verboden vrucht had gegeten van de boom van kennis van goed en kwaad. Maar dat verhaal kwam niet overeen met háár kennis. Vrouwen die makkelijker bevielen waren niet gehoorzamer dan vrouwen met moeilijke bevallingen. En zij, Hadewych, kon het weten. Ze had al meer dan vijfhonderd baby's gehaald.

Het dienstmeisje kwam terug met een kom en doeken. De weeën volgden elkaar nu sneller op. Kathelijne ademde met halfopen mond jachtig in en uit, en kreunde.

Als het kindje in het water had gelegen, zou Hadewych tegen de zijkanten van de buik hebben gewreven en geduwd, zodat het draaide en met het hoofdje naar beneden kwam. Maar het vruchtwater had al gevloeid. Ze goot olie van witte leliën in haar handpalmen en wreef ze tegen elkaar. Met haar warme handen masseerde ze zachtjes de bolle buik.

De ontsluiting was inmiddels volledig. Kathelijne kneep haar ogen dicht en haar gezicht trok samen. Ze glom van het zweet. Hadewych spoorde de aanstaande moeder aan om op het juiste moment haar adem te beheersen en het volgende moment te persen. Ze kreeg kramp in haar schouders en nek van het gebogen staan. Bezwete plukjes rood haar piepten onder haar muts vandaan. Ze moedigde Kathelijne aan al haar kracht te gebruiken om het lijfje eruit te persen, maar er gebeurde weinig.

‘Kom op. Nog een keer!’

Kathelijnes lichaam verkrampde weer en haar buik

werd hard. Er verschenen met bloed besmeurde voetjes. Het begin was daar.

‘Jullie moeten kiezen,’ riep Clareit. Hij wachtte even tot het geestdriftige gejoel verstomde. Toen hervatte hij met luide stem: ‘Jullie moeten kiezen tussen een wereld die God dient en een wereld die de pompeuze leefstijl en de pracht en praal van bisschoppen en kardinalen dient, opgebracht door trouwe gelovigen.’

Edelinc en Berendrechtsz stonden met verwrongen gezichten naast het podium, aan weerszijden beschermd door schutters. Zij hadden gemeend dat Clareit afstand had genomen van zijn ketterse gedachten, maar hij ging nu opnieuw in de fout, zoals een hond terugkeert naar zijn braaksel. Edelinc riep naar Oem – zijn baard wipte mee met zijn woorden –, maar Oem negeerde hem.

Edelincs gezicht, dat meer uit bot dan uit vlees bestond, liep rood aan. Door zijn hand op te steken probeerde hij alsnog de aandacht te vangen. Daarbij kreeg hij hulp van Berendrechtsz, die met een logge handbeweging over zijn dikke keel aangaf dat Oem een einde moest maken aan Clareits woordenstroom. Oem zette halfslachtig een stap in diens richting.

‘Mijn doel was en is mensen af te brengen van de zonden. U moet het ware Evangelie volgen! God zegene u allemaal. Bid het Onzevader voor mij. Vandaag bid ik voor u in het Paradijs. En houd moed, ondanks uw angst, want het is verkeerd om tegen het geweten in te gaan. Hier sta ik, moge God mij helpen. Amen.’

De omstanders reageerden met geklap, gejuich, gefluit en boegeroep.

Clareit draaide zijn hoofd naar Oem en zei op rustige toon: 'Ik ben er klaar voor.'

Ze keken elkaar even aan. Oem knikte naar de beul.

De leigrijze bewolking was overgegaan in een donkergrijze lucht. Het schemerde in de slaapkamer. Het dienstmeisje ontstak een kaarslantaarn en lichtte Hadewych bij. Het kindje was nu geboren tot aan de schouderbladen. Het was een jongetje. De meeste kracht was nodig voor het laatste deel, het hoofdje. De kans bestond dat de schedel van het kindje de navelstreng dicht zou drukken tegen de bekkenwand. Hadewych maakte zich zorgen over moeder en kind, maar op dit moment het meest om het kindje. Als een kinderziel voortijdig ter wereld kwam, werd het leven net zo gemakkelijk uitgeblazen als een kaars op de tocht. Ze moest snel zijn. Als het mislukte, moest ze ervan uitgaan dat het kind was gestorven en moest ze er alles aan doen om de moeder te helpen. Het geboren deel van het kindje liet ze op haar onderarm rusten, met aan beide zijden afhangende armpjes en beenpjes. Ze bracht een paar vingers in om het kinnetje voorbij het schaambeentje te krijgen.

'Eén keer nog. Maar dan met alle kracht in uw lijf!' Kathelijne had inmiddels veel bloed verloren en het stroomde nog steeds. Er zat niks anders op dan bij de volgende wee hard aan het kindje te trekken. Kathelijne jammerde en kermde. De huid onder haar schede scheurde en het kinnetje kwam naar buiten. De schreeuw die ze slaakte ging door merg en been. Nu kwam het neusje naar buiten, en de ogen. Maar bij de kruin stokte het. Hadewych gaf een ruk en het achterhoofd volgde. Het hoofdje was

klein en plat gedrukt, maar alles zat erop en eraan. Met haar vingers haalde ze het slijm uit het blauwgekleurde mondje en ze gaf de kleine een paar klappen op de billen. Het jongetje hing als een slap stuk vlees tegen haar aan. Er zat geen leven in.

Clareit knielde op de groene zoden, met zijn hoofd gericht naar de lading zand die was neergelegd om het bloed op te vangen. De beul duwde het hoofd van de veroordeelde naar voren en trok het executiehemd bij zijn schouders wat naar achteren. Achter Clareits rug trok hij het zwaard uit de leren schede. Het publiek hield de adem in. Aan de onderkant van het zwaard, bij de aanzet van het lemmet, stond een inscriptie, wist Oem. Die luidde: DOOR GERECHTIGHEID BLOEIT EN GEDIJT HET LAND. Gerechtigheid was hier ver te zoeken, maar hij had geen keus. Zijn macht was beperkt.

De jonge beul hield het zwaard met twee handen vast. Hij had handschoenen aan voor een betere grip. Nadat hij zijn voeten stevig op de grond had gezet, hief hij het zwaard. De spieren in zijn nek spanden zich tot kabels. Hij zwaaide het zwaard tot ver achter zijn schouders en met een forse haal liet hij het tussen twee nekwervels neerkomen.

Het publiek, dat reikhalzend toekeek, was voor een ogenblik stil. Tot een stem riep: 'Hij kreunt.' Bloed gutste met onregelmatige golven uit Clareits mond, alsof hij probeerde iets te zeggen. Een andere stem gilte: 'Ik zie zijn ogen knipperen.' Er steeg een gemompel van afgrijzen op.

De beul hief zijn zwaard. Hij zwaaide het opnieuw tot

ver achter zijn schouder en liet het met een forse haal voor de tweede keer neerkomen. Het hoofd viel met een plof in het zand en rolde een halve slag door. Bloed spoot als een fontein uit het lichaam en kleurde het zand en het hoofd van Clareit rood.

Het publiek was furieus. Het rumoer begon als een zacht gezoem, zwol aan tot het geluid van een vertoornd bijenvolk en werd almaar harder en harder.

Met een vinger in het mondje voelde Hadewych of er misschien wat slijm was achtergebleven, maar de keel was vrij. Ze blies lucht in de mondholte. Het kindje reageerde niet. Buiten bliksemde het en de kamer lichtte op. Ze gaf het een tik op de billen, op hetzelfde moment dat buiten een donderslag weerklonk. Weer kwam er geen reactie. Ze blies nog een paar keer lucht in de mondholte.

‘Leeft het?’ vroeg Kathelijne met afgeknepen stem.

Hadewych negeerde haar. Het dienstmeisje schudde langzaam haar hoofd.

Hadewych gaf nog eens een ferme tik op de billen. Nu hapte het kindje naar lucht als een vis op het droge. Na enkele pogingen begon het goddank gezond te krijsen. Zijn longen werkten in elk geval goed. Hij was aan de kleine kant en verfomfaaid door de bevalling, maar leek niks te mankeren. Kathelijne brak opgelucht in snikken uit.

Hadewych sneed de navelstreng door – op vier vingers gemeten vanaf de buik van het kindje. Op de snee legde ze een fijn poeder van Armeense rode aarde, drakenbloedkruid en kamille. Ze bond de navelstreng af met een linnen doekje en gaf het dienstmeisje de opdracht om de kleine met olijfoliezeep te wassen, in te smeren

met olie van zoete amandelen en hem in te bakeren. Het jongetje krijste er ondertussen lustig op los. Hadewych was opgelucht dat de bevalling tot een goed einde was gebracht. Maar haar opluchting maakte plaats voor zorg toen ze zag hoe verzwakt de moeder was. Ze onderzocht Kathelijne, die veel bloed had verloren. Ze hechtte de gefafelde randen van de uitgescheurde huid onder de schede en stelpde het bloeden met toverhazelaar. De rest moest het lichaam zelf doen. Daarna legde ze het kindje in de armen van zijn moeder. Het gekrijs nam af en ging over in een zacht snikken.

Ze had alles gedaan wat in haar macht lag. Nu was het aan God. Zweet plakte op haar huid. Ze opende de bovenste knoopjes van haar blouse en wierp een blik op de smeulende haar. Ze werd zich bewust van het getik van de regen op de keien in de straat. Boven het geluid van de regen uit hoorde ze een ander geluid – alsof er een kermis aan de gang was. Het geluid kwam van de menigte op de Plaats.

De beul pakte het hoofd op bij de korte bruine haren en draaide het wasachtige gezicht met de glazige ogen naar het publiek. Vrouwen vielen krijsend op hun knieën, trokken aan hun haar en sloegen met hun vuisten op de grond. De menigte begon te duwen. De schutters vormden een schild en zwaaiden met hun stokken. Een paar jongeren leken zich uitgedaagd te voelen en drongen naar voren. Nadat de schutters de stokken eerst hadden gebruikt om te dreigen en te porren, begonnen ze er nu mee te slaan.

Dit was waar Oem Edelinc en Berendrechtsz voor had

gewaarschuwd. Het vuur was aangewakkerd, onbedachtzaam en dwaas, door de raadsheren van het Hof zelf. Het anders zo makke volk brulde nu als een gevaarlijk beest. Ze bekogelden de beul met rotte appels, bedorven eieren en drek. Ze sloopten kinderkopjes uit de straten en gooiden ze naar de schutters en de hoge heren.

De inquisiteurs en de raadsheren sloegen op de vlucht. Een steen schampte Oems voorhoofd. Bloed droop in zijn linkeroog. De schutters sloegen met vereende krachten het publiek uiteen. Het begon te stortregenen, en het Hof had daarmee het geluk aan zijn kant, want veel mensen zochten een schuilplaats in een taveerne of gingen naar huis.

Die middag bleef het lang onrustig in Den Haag, maar in de Grote Zaal op het Binnenhof was daar zo op het oog niets van te merken. De hofmeester keek nauwlettend toe of alles voor de veertig gasten naar wens verliep, en de bedienden liepen af en aan met volgeladen schotels. Vier lange tafels waren bedekt met lakens met borduursel en opgemaakt met geurige kruiden, zilveren messen en lepels en met goud gedecoreerde drinknappen. De gasten lieten zich de geroosterde schaapsbouten met pikante saus en de zwanen in rodewijnsaus goed smaken. Maar het gelach was zachter dan anders en het gepraat luider.

De president van het Hof wendde al zijn diplomatieke vaardigheden aan om de inquisiteurs te kalmeren. Oem zag het met onbehagen aan. Hij keek naast zich en zag Berendrechtsz met een lome armbeweging naar een bediende gebaren, die in allerijl kwam aansnellen en kweekruid en gevulde eieren op zijn bord schepte.

Oem werkte pas kort met Berendrechtsz en Edelinc samen. Als raadsheren begeleidden zij de strafprocessen. Zij hoorden de gedingen aan en bepaalden de gang van zaken in het proces. Moeilijkheden rapporteerden ze aan de voltallige Raad. Het was een jaarlijks roulerende taak voor de negen raadsheren.

Berendrechtsz stak een gevuld ei in zijn mond en zei al kauwend: 'Ik hoorde dat de beul tot aan vandaag het zwaard gebruikte voor het onthoofden van rabarberstengels, varkens en honden.'

Oem registreerde de spot in die woorden en koos zijn antwoord met zorg. 'De beul is twee weken geleden omgekomen door het mes van een vilder bij een uit de hand gelopen ruzie. Dit was zijn zoon. Hij is zijn vader opgevolgd.' Hij nam een hap van de pauwenpastei en keek naar een vlieg die om een kaars cirkelde en steeds gevaarlijker naar de vlam toe trok. Het was waar dat de beulzoon weinig ervaring had. Zijn eerste executie met het zwaard was die van de moordenaar van zijn vader, en vandaag de onthoofding van Clareit. Maar de oorzaak van de onlusten was niet de onervarenheid van de beul. 'Ik heb u gewaarschuwd voor onlusten als Clareit zijn woord zou breken,' voegde hij Berendrechtsz toe.

Hij verwachtte dat die met zijn vuisten op tafel zou slaan, want de man stond erom bekend de duivel uit de hel te kunnen vloeken. Even zag Oem een vertoornde uitdrukking op zijn gezicht verschijnen, maar die verdween net zo snel.

'Weet u,' zei Berendrechtsz. 'Ik ben in een goede bui. Ik heb net gehoord dat mijn vrouw mij vandaag een zoon heeft geschonken. Eindelijk. Maar ik vertel u één ding: ik

heb zaken van aanzienlijk belang bewerkstelligd. Denkt u dat dat had gekund als ik verkeerde besluiten zou nemen?’

Oem begreep dat een antwoord ongewenst was. Berendrechtsz sprak verder over zijn verdiensten voor volk en vaderland. Oem liet de woorden over zich heen glijden en knikte werktuiglijk op de juiste momenten. Hij wist dat Berendrechtsz’ gesnoef over zijn verdiensten niet op de werkelijkheid was gebaseerd. De meeste mannen behaalden hun graad op de leeftijd van vierentwintig jaar. Berendrechtsz was al rond de dertig geweest toen zijn familie met geld schoof en hij zijn bul kreeg. Door bemoeienis van zijn familie was hij na zijn studie direct begonnen als secretaris bij het Hof van Holland en drie jaar later werd hij al raadsheer. Het was duidelijk dat hij het zag als een erebaantje waarvoor hij weinig hoefde uit te voeren. Toch onderschatte Oem hem niet. Als raadsheer hield Berendrechtsz zich bezig met het toezicht op de dijken, sluizen en waterwegen in Holland en Zeeland, en de controle op de benoemingen van magistraten, dorpsgerichten en schouten in het graafschap. Hij liet veel over aan zijn secretarissen, maar wendde op de juiste momenten zijn invloed aan. De rest van zijn tijd besteedde hij aan kolf spelen.

Oem wachtte op een pauze in de woordenstroom van Berendrechtsz en zei toen: ‘Laten we drinken op de geboorte van uw zoon. Dat hij net zo’n groot man mag worden als zijn vader.’

Berendrechtsz zweeg een ogenblik en knikte. Ze tikten hun kroezen tegen elkaar en namen een slok.

Oem vond zichzelf niets meer dan een lafhartige ellendeling. Vandaag was een onafhankelijke geest, die zich

door niets en niemand liet beteugelen, omgebracht. In stilte dronk hij op de nagedachtenis van Clareit.

Kathelijnes glimlach stopte niet bij haar mond, maar liet haar ogen glinsteren. Zo'n glimlach had Berendrechtsz in jaren niet van haar gezien.

Ze slaakte een diepe zucht en keek devoot naar het bundeltje in haar armen, alsof ze een stuk hout van het kruis van Jezus vasthield. Het vervulde hem met een diepe tevredenheid. Dit was het bewijs dat God hem had gehoord.

In de afgelopen acht jaar had ze drie keer onvoldragen zwangerschappen gehad. Kathelijne had tussen de miskramen door een stroom aan raadgevingen gekregen. Zo spoorde de pastoor haar aan blij te zijn en te lachen, want melancholie was de vijand van een zwangere buik: 'Toon je uitgelaten, doe leuke dingen, daar breng je de duivel mee in verwarring.' In de Bijbel stond dat een blij hart de genezing bevordert en neerslachtigheid het gebeente verdort. Maar de priester bij wie Berendrechtsz te biecht ging, zei dat lachen juist een uiting was van dierlijk, boers gedrag. Daaruit bleken onbeschaafdheid en onbeheerstheid. Berendrechtsz hield niet van die tegenstrijdigheid. Als de kerk niet met één mond kon praten, zou de duivel daar misbruik van maken. Dokter Hudde gaf de doorslag. Hij was op de hand van de pastoor. Vrolijkheid zou de dikke proppen zwarte gal in het bloed van Kathelijne neutraliseren, zei Hudde. Hij gaf medicijnen om de vochtbalans van haar lichaam te herstellen, de chirurgijn voerde elke week een aderlating uit en de pastoor bad herhaaldelijk voor haar zielenheil. Hijzelf had een muziekkamer voor

haar ingericht. Kathelijne speelde graag harp. Plichtsgetrouw oefende ze, maar de muziek was droefgeestig van toongeweest.

Berendrechtsz putte geen troost uit de gedachte dat de mens wikte, maar God beschikte.

Na de laatste zwangerschap vertelde de pastoor dat een magiër, vermomd als een ordinaire marskramer op doortocht, hen had vervloekt. Hij vertelde er ook bij hoe ze die vloek konden doorbreken: de priester moest drie speciale missen achter elkaar voor het echtpaar oplezen, en hij en Kathelijne moesten elke dag broodkoeken eten. Dat had geholpen. Ze werd opnieuw zwanger en baarde dit keer een gezond jongetje. Hiermee zei God tegen hem, Berendrechtsz, dat hij geen slecht mens was, ook al deed hij vreselijke dingen. Dat het eerder niet was gelukt had aan de vloek van de magiër gelegen.

Kathelijne overhandigde hem zijn ingebakerde zoon-
tje. Aarzelend nam Berendrechtsz het bundeltje aan. Het jongetje tuitte zijn lippen en smakte zachtjes. Hij rook naar honing en leek kleiner dan een lappenpop. De kersverse vader keek naar het verkreukelde gezichtje en beloofde God plechtig weg te blijven van kwade, kwalijke zaken. Hij had dat eerder beloofd, maar nooit met zo veel overtuiging. Zijn zoontje drukte zijn hoofdje tegen hem aan, alsof hij in hem weg wilde kruipen.

Hadewych werd wakker van het geluid van een sleutel in het slot. De voordeur ging open en sloeg hard dicht. Ze was nog niet helemaal wakker en kreeg pas door dat Frederik naast haar bed stond toen hij aan haar schouder schudde.

'Mam, mam!'

Opgelucht haalde ze adem: hij was thuis. Het was niets voor haar zoon om zo lang weg te blijven; de nacht was immers het domein van criminelen en dronkenlappen. Na de onthoofding van Clareit waren er rellen uitgebroken en ze was bang dat hij erbij betrokken was geraakt. Ze opende haar ogen en zag het licht van de kaars schaduw op zijn gezicht werpen en vuur geven aan zijn ogen. Hij bleef maar aan haar schouder schudden en leek niet door te hebben dat ze haar ogen al open had, waardoor haar opluchting overging in onrust.

'Wat? Wat is er aan de hand? Is er brand?'

Er klonken geen alarmklokken. Hadewych inhaleerde diep, maar rook geen brandlucht.

'Nee, mam, nee...'

Vrees prikte als spelden in haar huid. Ze wachtte tot hij uitleg gaf, maar alleen een jankende hond in de nacht doorbrak de stilte. Haar angst vermengde zich nu met kwaadheid.

'Waarom zeg je niets? Wat is er aan de hand?'

Frederik zette de kaars naast zich neer en mompelde iets onverstaanbaars. Hij legde zijn handen op haar wangen en gaf haar een kus op haar voorhoofd. Zij legde haar handen tegen zijn wangen en merkte dat die nat waren van de tranen.

'Jongen, wat is er toch?'

Zonder iets te zeggen liep hij naar beneden.

'Frederik!'

De voordeur sloeg dicht. Hadewych drukte haar handen tegen haar boezem om haar bonzende hart te kalmeren. Na een tijdje bedaarde ze, maar het gevoel op ijs te

staan en het te horen kraken onder haar voeten bleef. Haar gedachten maalden: wat kon er aan de hand zijn? Moest ze hem soms gaan zoeken? Maar waar dan? Stop met denken, sprak ze zichzelf toe. Ze verlangde ernaar weg te zinken in het niets, maar de slaap kwam niet meer. Met open ogen bleef ze in het donker liggen staren.

Pas na lange tijd week de nacht voor de dag. De gloed boven de schemering leek even te twijfelen, alsof hij de nacht wilde behouden, maar in een onbewaakt ogenblik was daar de dageraad.

22 november

Oem stak het plein van het Binnenhof over en liep door de Spui poort. Hij rook de rioollucht van het Spui water al voor hij het bruine water zag. Hij beende de smalle houten brug over, waar de kasseien overgingen in aange stampte aarde. De rioolstank vermengde zich met de geur van rottende visresten die opsteeg uit lege aken, zodat hij een hand voor zijn neus hield. Hij passeerde verkopers die hun waren aanprezen. Een schipper onderhandelde luidruchtig met een visopkoper.

De schipperswoningen en koopmanshuizen stonden op vochtig, inzakkend veen, tussen de stallen, opslagschuren en houten huisjes. Nog maar een paar jaar geleden stonden aan deze oever de huizen van vollers en textielververs, maar de lakenindustrie was tanende in Den Haag.

Bij een statig koopmanshuis hield hij stil. Voor het pand stond een diender op wacht die tientallen nieuwsgierigen op afstand hield. Het nieuws had zich blijkbaar snel verspreid. Links van het huis zag hij een keldergat

waaruit stemmen klonken. Oem daalde de trap af en opende de kelderdeur.

Hij schatte de opslagruimte zeker op twintig bij twintig voet. Tegen de achterwand stonden kratten opgesteld en aan de linkerkant ontnamen jutezakken grotendeels het zicht op de muur. Aan de rechterkant lag een stevige houten tafel op zijn kant, naast twee omgevallen krukken. Er leek een gevecht te hebben plaatsgevonden. Op de vloer lagen paperassen naast een opengevallen tas. Hij knikte kort naar de schout en zijn twee rakkers. Gisteravond laat had de schout hem op de hoogte gebracht van de moord op de koopman. Oem had toen meteen de kelderdeur laten barricaderen, zodat hij bij daglicht een onderzoek kon instellen.

Hij liep om de scherven van een inktpot heen. De inktvlekken waren in een druppelpatroon uitgewaaierd over de vloer en deels opgezogen door de houten vloerdelen. Hij hurkte naast het lichaam en keek in de ogen van Dirck Ruychaver, die hem onder ruige, grijzende wenkbrauwen doods aanstaarden, zijn mond vertrokken tot een scheve, bloederige grijns. Zijn tanden en lippen waren kapotgeslagen. Zijn snor en baard krulden naar binnen. Het rechterjukbeen was een klonterige massa van vlees en bloed. Er was geen bloed op de grond gevloeid. Vreemd genoeg had Ruychaver zijn hoed nog op. Onder een opengevallen mantel droeg hij een hemd, dat zijn dikke buik accentueerde, met daaroverheen een brokaten jasje met pofmouwen. Op het jasje en de mantel zaten inktspatten. Aan zijn gordel hingen een dolk en een gouden ketting. Zijn wollen maillot eindigde in schoenen waarvan de punten zo lang waren dat ze met een ket-

tinkje op kniehoogte waren vastgemaakt aan het been. Oem had gehoord van zulke overdreven puntschoenen. Ruychaver was er vast mee in aanraking gekomen tijdens zijn handelsreizen. De puntschoenen waren nog aan de houten zolen, bedoeld voor buitenshuis, bevestigd. Dat was vreemd. Hij had alleen een leren riempje hoeven losmaken om de zolen, vol met vuil en zand van de straat, uit te doen. Had hij haast gehad? Zijn handen waren mollig, met korte vingers. Aan de rechterhand een duimring. Het laatste kootje van zijn linkerwijsvinger was er ooit af gerukt. De wond was lelijk genezen. Naast het lijk lag een wandelstok. Oem pakte hem op en bekeek hem nauwkeurig. De ijzeren knop was rond, zodat hij lekker in de hand lag. Onder de knop zat een bewerkte ring van ijzer, met een zware, scherpe rand. Zowel de knop als de scherpe rand was donkerrood gekleurd door het bloed.

‘Vast een dief,’ hoorde hij Vincent Begijn naast hem zeggen.

Oem reageerde zonder zich om te draaien: ‘Voordat we concluderen wat er is gebeurd, is het onze taak eerst een onderzoek in te stellen op de plaats delict en de nodige getuigenverklaringen op te nemen.’

Vincent mompelde iets onverstaanbaars. Hij stond ongemakkelijk dichtbij, met zijn magere borstkas en beginnend buikje.

Moeizaam kwam Oem omhoog. Bijna gebruikte hij de wandelstok om op te leunen.

‘Waarom denk jij dat een dief de moord heeft gepleegd?’ vroeg Oem.

Vincent boog zijn hoofd. ‘Ik sprak voor mijn beurt.’

Nu was Oem degene die iets onverstaanbaars mompelde. Zonder een theorie over wat er gebeurd kon zijn, waren gegevens alleen chaos; daarom moest je je altijd openstellen voor een eerste indruk. Hij nam het Vincent niet kwalijk dat hij een theorie had, maar wel dat hij die opperde zonder na te denken.

Vincent werkte sinds een halfjaar als zijn secretaris, maar had nog weinig geleerd. Hoe kon het om een dief gaan als het slachtoffer zijn dolk en gouden ketting nog aan zijn gordel had hangen? Toch wilde hij geen enkele theorie uitsluiten. Misschien was de dief in zijn bezigheden gestoord.

‘Heb je houtskool meegebracht?’

‘Jazeker, meester Oem.’ Hij hoorde opluchting in Vincents stem. De vorige keer dat hij hem hetzelfde vroeg, had Vincent het niet bij zich gehad, en Oem had hem de wind van voren gegeven.

‘Mooi zo, dan mag je de kamer gaan tekenen, zo nauwkeurig mogelijk, met alles wat erin staat.’

Een struikrover die een reiziger overviel en hem neerstak was een duidelijk verhaal. Een man die zijn vrouw met een stuk hout de schedel insloeg ook. Maar er waren misdrijven waarbij de dader onbekend was. Een situatieschets was dan belangrijk.

Oem draaide zich om naar Johan Pals, de schout, en vroeg: ‘Is het lichaam verplaatst?’ Hij zag dat Pals het een vreemde vraag vond. Niemand raakte toch vrijwillig een lijk aan dat op zo’n manier aan zijn einde was gekomen? Bij het sterven was geen priester aanwezig geweest die de laatste sacramenten had toegediend en zonder dat droeg de ongelukkige al zijn zonden bij zich. De schout keek

naar zijn rakkers, die nee schudden. Hij schraapte zijn keel: 'Nee, het slachtoffer is niet aangeraakt. Staat u mij toe alvast zijn vrouw te ondervragen over wat er is voor-gevallen?'

'Nee, dat doe ik.' Bij moord lag de rechtsbevoegdheid bij de aanklager van het Hof van Holland en niet bij de schout van Den Haag.

'Wat u kunt doen is uw mannen buiten laten posten, zodat we geen pottenkijkers binnen krijgen.'

De schout knikte en liep met zijn rakkers naar buiten.

'Goed, Vincent, jij denkt dus aan een dief... Op het eerste gezicht lijkt het mij een uit de hand gelopen ruzie of zelfs een bewuste poging tot moord.'

Met enige aarzeling zei Vincent: 'De schout vertelde dat de vrouw van de koopman een man heeft zien weg-hollen.'

'Aha,' zei Oem. 'Dat kan de zaken inderdaad veranderen.' Een paar tellen lang bleef hij in gedachten verzon-ken. Toen ging hij met hervonden besluitvaardigheid ver-der: 'Valt jou iets op aan het slachtoffer?'

Vincent schudde zijn hoofd.

'Kijk eens naar zijn hoofd,' drong Oem aan.

'Hij heeft zijn hoed op?'

'Juist. En ik vraag me af hoe dat na een gevecht moge-lijk is. En iets anders...'

Hij bukte zich weer over het slachtoffer en trok de dolk uit het foedraal. 'Waarom is deze man niet omgebracht met zijn dolk? Of waarom heeft hij zijn dolk niet getrok-ken? Is hij soms bij verrassing neergeslagen?'

Vincent stond op het punt antwoord te geven, maar Oem draaide zich om en knielde weer naast het lijk en be-

studeerde het patroon van de inktspatten. De inkt op de binnenkant van de opengevallen mantel suggereerde dat Ruychaver op de grond had gelegen met zijn mantel open. Het leek erop dat de inktpot van de tafel was gestoten nadat het slachtoffer was omgebracht en niet tijdens een schermutseling.

De vrouw van wijlen koopman Ruychaver deed Oem denken aan een schildpad. Ze zat ineengezakt op een stoel met haar hoofd tussen haar schouders. Ze huilde. Haar muts stond scheef op haar hoofd en er piepten peperkleurige haarplukken onderuit. Haar ontredderde staat stond in schrill contrast met de weelderige inrichting om haar heen. De vloer was bedekt met kleurrijke, in geometrische patronen gelegde tegels en over de stoelen waren schapenvachten gedrapeerd. Met een sprankje hoop in haar betraande ogen keek de vrouw Oem aan, alsof hij de dood van haar man ongedaan kon maken.

Aan dit deel van zijn werk had hij een hartgrondige hekel. Hij dacht terug aan het eerste slachtoffer in zijn loopbaan: een kleine, tengere vrouw, verkracht en gewurgd door haar zoon. De vader had Oem met net zo'n blik aangekeken. Al die jaren had Oem naar de leugens en de excuses van de daders geluisterd, had hij de spierwitte gezichten en het geronnen bloed van de slachtoffers gezien en de emoties van de familieleden. Vaak was er, naast de wanhoop, een restje hoop in de ogen te bespeuren. Toch twijfelde niemand aan de onherroepelijkheid van de dood en de vluchtigheid van het leven.

Hij wachtte rustig tot de weduwe wat bedaarde. De vrouw naast haar, die zich had voorgesteld als de buur-

vrouw, had een arm om haar schouders geslagen. Vrouw Ruychaver haalde diep adem en veegde haar ogen af aan haar schort. 'Het was de duivel zelf,' zei ze zacht, met een stem die aan het einde van de zin iets de hoogte in schoot.

'Laten we bij het begin beginnen,' zei Oem.

Ze snoot haar neus in haar schort en zei: 'Ik kwam terug van de Plaats... U weet wel, het Groene Zoodje.' Het was duidelijk dat ze niet wilde uitweiden over de onthoofding van de roemruchte pater Clareit, bang om nog meer onheil over zich af te roepen. 'Ik zou mijn man daar treffen. Ik heb hem gezocht, maar het was erg druk op de Plaats. Na afloop ben ik naar huis gegaan, maar daar was hij ook niet.' Haar handen trilden en ze beet op haar onderlip. 'Ik wachtte op hem in deze stoel en viel in slaap. Later hoorde ik gestommel, in de kelder. Het schemerde al.'

'Bent u meteen gaan kijken?'

'Ik dacht dat hij naar boven zou komen, dus ik wachtte. Toen hij niet kwam, stak ik een kaars aan en ging kijken. Ik daalde de trap af, deed de deur open en zag een man met een kaarslantaarn. Hij zat gehurkt naast mijn echtgenoot op de grond, met zijn rug naar mij toe. Aan zijn smalle postuur en blonde haar zag ik dat het de assistent van mijn man was, Frederik van Leuven.'

Ze zweeg en Oem knikte haar bemoedigend toe.

'Ik dacht eerst dat hij wilde helpen,' vervolgde ze. De tranen waren terug in haar ogen en haar kin trilde. 'Dat kan toch? Dat mijn man niet lekker was of gewond? Maar Frederik blies zijn lantaarn uit toen ik de naam van mijn man riep. Ik gilde. Hij stormde langs me heen en duwde me omver.' Ze begon weer zachtjes te snikken en de buurvrouw trok haar dichter tegen zich aan.

‘Kunt u de kleding van Van Leuven omschrijven?’ vroeg Oem.

Ze beet weer op haar onderlip. ‘Nou, ik weet het niet zo goed...’

‘Bent u na gisteravond nog in de kelder geweest?’

Ze snoot uitvoerig haar neus en praatte met gebroken stem verder.

‘Nee, nee, ik was bang. Ik haastte me naar de bureu.’ De buurvrouw knikte bevestigend en voegde eraan toe: ‘Ik heb de schout erbij gehaald.’

Oem knikte naar de buurvrouw en richtte zich weer tot de echtgenote van Ruychaver. ‘Wat zag u verder in de kelder?’

‘De tafel was omgevallen, geloof ik, maar het ging allemaal zo snel.’

‘Waarom is uw man niet meteen met u meegegaan naar de Plaats?’

‘Hij moest eerst nog iets doen.’

‘Had hij in de ochtend met iemand afgesproken?’

‘Hij zei alleen dat hij nog wat moest doen,’ herhaalde ze. ‘Maar hij zou op tijd thuis zijn, zodat we samen naar de terechtstelling konden gaan. Maar uiteindelijk ben ik dus in mijn eentje gegaan.’

Oem wachtte. Vrouwen hadden de neiging stiltes op te vullen, maar dit keer niet.

‘Had die afspraak met het werk te maken?’ vroeg hij door.

Ze knikte langzaam. ‘Dat zou kunnen. Hij was de avond daarvoor teruggekomen van zijn reis naar Brugge, en Frederik van Leuven en hij hebben toen de goederen opgeslagen in de kelder.’

Oem vroeg zich af wat zo belangrijk geweest was dat het niet kon wachten tot na de onthoofding. Hij besloot het gesprek hier voorlopig bij te laten. 'Ik laat u met rust in deze moeilijke tijd nu het gebeuren' – hij wilde zeggen 'zo vers is', maar dat klonk bot – 'pas heeft plaatsgevonden,' besloot hij zijn zin. 'Maar nog een laatste vraag: was er een reden waarom uw man zijn bovenschoenen binnenshuis droeg?'

Ze haalde haar schouders op en schudde haar hoofd.

'Aha,' zei Oem. Hij vond dit maar een merkwaardige zaak.

Hadewych Dolckx liep langs manden met eieren en voorbij een marktkraam waar een krijsende big en een fladderende kalkoen van eigenaar wisselden. Ze ging voort langs kramen met runderharten, varkenspoten en schaapsbouten. Een ziltige vislucht verdrong de geur van vlees. Ze zag een ooievaar die op hoge poten rondstapte tussen de mensen, pikkend in de visresten. De vogel herinnerde haar aan de reis van Leiden naar Den Haag, nog geen vijf jaar geleden.

Ze had haar knieën in de flanken van de bruine knol gedrukt. Haar zoon Frederik zat achter haar. Een ezel, beladen met plunjezakken, volgde. Frederik wees naar de ijle rookpluimen in de verte. Al snel gingen die over in rokende schoorstenen en kwam Den Haag in zicht. Ze kwamen binnen aan de oostkant van Den Haag, tegelijk met een aantal ooievaars die doorvlogen naar hun nesten op het Binnenhof. Twee statige vogels bleven aan de kant van de weg

staan, op gepaste afstand van elkaar, en klepperden luid met hun snavels, alsof ze hen wilden verwelkomen. Ze was gewend aan Leiden met zijn stadsmuren, de vele grachten en lakenindustrie, waardoor het altijd rook naar het wassen en vollen van laken – een doordringende lucht van verf, urine en aluinaarde. Deze plaats was volstrekt anders. In Den Haag hing de geur van het platteland, maar het was de status van een simpel dorp allang ontgroeid met zijn geplaveide straten, weelderige tuinen, adellijke huizen en de Hofvijver. Ongehinderd door stadsmuren kregen tuinen en boomgaarden volop de ruimte, aan de noordkant begrensd door een uitgestrekt bos, al eeuwenlang het geliefde jachtterrein van de graven van Holland. Pas toen ze later de andere delen van Den Haag had leren kennen, had ze gezien hoe druk de stad was met een wirwar van straatjes, vol handelaars, sjacheraars, bedelaars, hoeren en boeren. Maar terwijl in Leiden de bedrijvigheid van de lakenhandel opviel met zijn wolkopers, plukkers, wassers, spinners, wevers en vollers, vielen in Den Haag vooral de ambtenaren op, de dienaren van het Hof. Op die dag in het voorjaar van 1521, vier jaar geleden, wist ze dat nog niet.

Een ooievaar bracht geluk, maar het ongelukkige en bezorgde gevoel waar Hadewych mee was opgestaan bleef, want Frederik was de afgelopen nacht niet thuisgekomen.

Ze liep de eerste viskraam voorbij. De vis rook bedorven. Bij de tweede kraam weifelde ze. De vis zag er goed uit, maar de marktkoopvrouw was een nare bemoeial.

Haar man was na drie jaar huwelijk gestorven en de mensen zeiden – met net zoveel venijn als ze de vrouw verweeten – dat zij de reden was. Ze had haring, stokvis en bokking liggen. Hadewych koos voor de bokking.

Op een stenen plaat maakte de marktkoopvrouw met een mes de bokking schoon. Ze keek op naar Hadewych en vroeg: ‘Weet je al waarom je zoon vastzit?’

Hadewych stopte net een pluk van haar dikke koperrode haar terug onder haar muts en dacht daarom dat ze het niet goed had verstaan.

‘Wát zeg je?’

De koopvrouw rook met haar spitse neus een nieuwtje. Ze ging wijdbeens voor haar staan, de handen in haar zij.

‘Wil je zeggen dat je het niet weet? Ha!’

‘Wát niet weet?’

‘Dat de schout en zijn rakkers je zoon hebben meege-nomen, natuurlijk! Ze hebben hem vanochtend in de Gevangendoor opgesloten. Weet hij soms meer over de dood van Ruychaver?’

Het nieuws drong langzaam tot Hadewych door. Een warme gloed kroop van haar hals omhoog en spreidde zich uit over haar wangen, waardoor haar sproeten onzichtbaar werden. Ze liet haar bestelling voor wat die was en maakte aanstalten om weg te lopen.

‘Hé, en de vissen? Je moet ze betalen!’

Hadewych pakte de bokkingen bij de staarten uit haar mand en zwiepte ze terug op de tafel van de marktkoopvrouw. Ze deed alsof ze zich niet stoorde aan de nieuwsgierige blikken om haar heen en liep met opgeheven hoofd naar de Gevangendoor, een paar straten verderop. Was Frederik betrokken bij de rellen van gisteravond?

Was hij een van de oproerkraaiers? Maar als het om rellen of vandalisme ging, zou de schout hem in de kelder onder het raadhuis opsluiten. In de Gevangenpoort kwamen alleen mensen terecht die gruwelijke misdaden hadden gepleegd. Was Ruychaver bij de rellen gisteren om het leven gekomen? Wist haar zoon daar meer van? De angst die ze toch al gevoeld had verdubbelde en kneep haar keel dicht.

Hadewych duwde tegen de grote houten deur van de Gevangenpoort, die moeizaam openging. Ze kwam uit op een binnenplaats, met aan de linkerkant een smalle moestuin en rechts een deur. Ze rook de geur van de duivel, afkomstig uit het cellencomplex: een bedorven, dierlijke en kwalijke stank. Nooit zou ze daaraan wennen, hoe vaak ze hier ook kwam. Ze bonsde op de deur. Het bovenste gedeelte ervan ging open en cipier Saal Mans liet zijn magere gezicht zien, met zijn hoge jukbeenderen en bloedeloze lippen. Een dunne staart van vlasblond haar accentueerde zijn lange nek. Zonder iets te zeggen keek hij haar aan.

‘Ik kom voor mijn zoon, Frederik van Leuven.’

Mans trok zijn wenkbrauwen op en zei: ‘Kom binnen.’ Hij opende de onderdeur.

‘Is hij hier?’

De cipier nodigde haar met een armgebaar naar binnen.

Ze voelde aan het zilveren kruisje aan de ketting om haar nek. ‘Al moet ik door dalen van duisternis en dood,’ prevelde ze, ‘ik ben voor geen onheil bang.’

Mans bleef in de deuropening staan en grijnsde naar haar met zijn afgebrokkelde tanden.

Er was maar weinig ruimte om hem te passeren. Ze

rook het zuur van zijn adem toen ze naar een kleine voorkamer liep, waar het stonk naar gare kool.

Mans ging zitten en wees Hadewych een kruk tegenover hem. Nog voor ze zat, begon hij te praten.

‘Iedere gevangene moet voor zijn eigen onderhoud betalen. Ik heb uw zoon dit uitgelegd en hij heeft mij zijn medewerking toegezegd.’ Na die woorden stond hij op en liep de kamer uit.

Hadewych sloeg een hand voor haar mond, alsof ze daarmee een opkomende misselijkheid kon bezweren. Het was dus waar. Frederik zat daadwerkelijk in de Gevangenvoort. In verwarring schudde ze haar hoofd.

‘Uw zoon heeft een schuldbekentenis getekend.’

Ze had Mans niet horen terugkomen. Toen ze opkeek, zag ze dat hij een stuk papier omhooghield, maar ze reageerde niet.

‘Ik beseftte wie zijn moeder was, dus wist ik dat u borg voor hem zou staan.’

‘Wat is de reden van zijn arrest?’ Hadewychs stem trilde.

‘Bent u daar niet van op de hoogte?’ De verraste uitdrukking op zijn gezicht kwam geveinsd over. ‘Helaas kan ik uw vragen daarover niet beantwoorden. Ik heb alleen als taak gevangenen in bewaring te houden.’

‘Maar ik ben zijn moeder,’ zei ze verbolgen. ‘Hij is nog maar vijftien.’

Mans haalde zijn schouders op.

‘Bij wie kom ik meer te weten?’ vroeg ze.

De cipier ademde in, blies zijn wangen bol en liet de lucht tussen zijn lippen door ontsnappen. ‘Bij het Hof van Holland.’

‘Maar iemand heeft hem opgesloten,’ drong Hadewych aan. ‘Wie is dat geweest?’

‘Ik kan u daar niet mee helpen.’ Hij tikte met zijn vingernagels ongeduldig op het tafelblad.

Hadewych wilde het document lezen en stak haar hand uit. Mans trok zijn wenkbrauwen op. Haar hand bleef in de lucht hangen, totdat hij zich gewonnen gaf.

De woorden op het papier vervaagden voor haar ogen, alsof ze geen a van een b kon onderscheiden. Ze legde het vel voor zich op tafel.

Mans stopte met zijn getik en ging rechtop zitten: ‘Het Hof van Holland betaalt me voor een gevangene drie stuivers per dag. In het gajool krijgt hij daar water en brood voor. Maar uw zoon zit voorlopig in de Ridderkamer en daar zijn extra kosten aan verbonden.’ Hij schraapte zijn keel en vervolgde: ‘Ik lever alle zaken voor het welzijn van uw zoon, zolang u betaalt.’ Hij pakte het vel papier op en wapperde ermee voor haar ogen. Toen boog hij zich over de tafel heen en spuugde zijn woorden en zurige lucht in haar gezicht: ‘Als u niet op tijd betaalt, kunt u uw huis kwijtraken. U mag er ook voor kiezen om hem over te laten plaatsen naar een cel. Dat is een stuk goedkoper.’

Hadewych zat stijf en ongemakkelijk voor hem, haar vuisten gebald in haar schoot. Ze kwam regelmatig in een gajool. Als vroedvrouw onderzocht ze voor het Hof van Holland vrouwen die zeiden dat ze een kind verwachtten. Als ze een zwangerschap vaststelde, mocht het Hof de zwangere vrouw niet martelen en werd een doodstraf omgezet in verbanning. Ze sloot even haar ogen en haalde diep adem. Ze wist hoe slecht de omstandigheden waren in het gajool. Ze moest voorkomen dat

Frederik daar terechtkwam. Als haar man nog had geleefd, had Mans haar de keuze niet voorgelegd. Met een status als zoon van een apotheker en voldoende geld kwam je niet zo snel in het gajool terecht.

‘Niet het gajool?’ vroeg Mans. ‘Dat is dan twee gulden in de week aan vaste kosten. Daarbovenop zijn er nog de kosten voor specifieke wensen. Zo wil uw zoon kruidenwijn van specerijen uit Alexandrië en niet het armzalige bocht dat zorgt voor oprispingen en zuurbranden. Hij wil niet dat de wrange druiven uit de Rijnstreek hem vergiftigen. “Later kan ik altijd nog branden in de hel.” Dat waren zijn woorden.’

Het bloed gonsde in haar oren. Ze dacht dat ze hem niet goed verstond en op haar verzoek herhaalde hij de woorden. Hadewych geloofde hem niet. Of kende ze Frederik zo slecht?

25 november

De examineerkamer had kale muren, een laag plafond, planken vloerdelen en een klein raam dat uitkeek op de Hofvijver. De kamer was ongemeubileerd, op drie stoelen en een rechthoekige tafel op schragen na. Oem en Vincent zaten aan de ene kant, Frederik van Leuven aan de andere. Cipier Mans stond in de deuropening en peuterde met een vinger tussen zijn kiezen. Na een blik van Oem stapte hij de kamer uit en sloot de deur. De jongen droeg een nauwsluitend wambuis en een kuitbroek van een soepel vallende stof in lichte, contrasterende kleuren. Een mantel van goedkoop vossenbont had hij over zijn schouders geslagen. Oem keek naar zijn gebogen hoofd

en neergeslagen ogen, en vroeg: 'Zo, Frederik van Leuven, ben je goed uitgerust? Krijg je voldoende te eten?'

De jongen keek op en knikte kort.

'Mooi zo. Gisteren vertelde je dat het bijhouden van de voorraden en het controleren van de spullen onder andere jouw taak was bij Ruychaver.'

Frederik van Leuven knikte weer. 'En ik rekende uit wat de winsten en verliezen waren.'

'Dus je wist wat de verschillende munten waard waren.'

'Nog niet zo goed als Ruychaver. Zijn kennis heb ik nog niet. Er zijn veel steden en gebieden met een eigen munt. Zelfs Ruychaver wist het niet altijd, en dan schatte hij de waarde door het gewicht van de munten.'

'Juist, ja. Goed dat we dat hebben opgeklaard.' Oem knikte en keek even peinzend voor zich uit voordat hij vervolgde: 'Maar er zijn nog wat zaken die duister zijn en om opheldering vragen. Ik heb nagedacht over ons gesprek van gisteren. Diep nagedacht. En ik heb de conclusie getrokken dat je toen in de war was.'

De jongen verschoot van kleur.

'Ik geef je de kans om te vertellen hoe het wél is gegaan. Ik vind dat bewijs in een strafzaak helderder moet zijn dan het daglicht in juli. De rechters mogen niet te vlug oordelen. Een snel oordeel kan onrechtvaardig zijn.'

Frederik deed zijn mond open, maar op een handgebaar van Oem sloot hij hem weer.

'Vincent, wat meldde Frederik over zijn aanwezigheid in de opslagkelder?' vroeg Oem aan zijn secretaris.

Vincent bladerde in de papieren voor hem en schraapte zijn keel: "Ik zag Ruychaver voor het laatst op de avond van onze terugkomst uit Brugge."

Oem knikte. 'Voordat ik je aan het woord laat...' Hij ging verzitten en wachtte een ogenblik met spreken om de werking van zijn woorden zo groot mogelijk te laten zijn. 'De vrouw van Ruychaver herkende je als degene die over het lichaam van haar man stond gebogen.'

Angst flikkerde in de ogen van Frederik. 'U denkt dat ik schuldig ben.' Zijn stem klonk hoog en luid. 'Maar ik heb hem niet vermoord.'

'Ik zei niet dat je hem hebt vermoord,' antwoordde Oem op een rustige toon, als een meester die uitleg geeft aan een leerling. 'Ik vraag alleen naar een goede verklaring. Het doet me verdriet een jongen van vijftien te moeten ombrengen als hij onschuldig is.'

Frederik slikte en liet zijn schouders hangen. 'Het heeft geen zin. Ik ben erin geluisd.' Hij voegde er nog wat onverstaanbare woorden aan toe.

'Wat zei je als laatste?' vroeg Oem.

'Ik heb hem gezien.'

'Wie gezien?'

'Ruychaver. Maar ik heb hem niets aangedaan. Echt niet.'

Er viel een stilte, die alleen werd doorbroken door het gekras van Vincents ganzenvaar. Oem leunde naar achteren en sloeg zijn armen over elkaar.

Frederik beet op de binnenkant van zijn wang. 'Eind van de middag ging ik naar Ruychaver. Ik klopte aan, maar er kwam geen antwoord. Daarom dacht ik dat hij in de kelder was.' Hij zuchtte diep en viel stil.

'Ga verder.'

Frederik slikte; zijn adamsappel ging op en neer.

'Als Ruychaver er niet is dan draait hij de deur op slot.'

Maar de kelderdeur was niet op slot. Op straat schemerde het. Ik keek om de hoek en hield de lantaarn omhoog, want in de kelder was het al donker. De tafel en de krukken waren omvergegooid. Ik zag hem liggen. De zijkant van zijn gezicht...' Zijn stem stokte even. 'De zijkant van zijn gezicht was tot moes geslagen. Ik ben bij hem neergehurkt om zeker te weten dat hij dood was. Het leek of al zijn tanden uit zijn mond waren geslagen. Op dat moment hoorde ik achter me een gil. Ik blies de lantaarn uit. Ik... Ik raakte in paniek, snapt u?' Hij keek met een smekende blik naar Oem. 'Ik draaide me om en ben naar buiten gestormd.'

Oem reageerde niet meteen. Het overgrote deel van de verdachten – meestal mannen – die hij in verhoren tegenover zich had waren arme sloebers, onaangepast en brutaal, die veel en graag ruzie zochten. De meesten hadden een strafblad en brachten de nodige tijd door in het gezelschap van andere criminelen. Er waren ook genoeg jongeren die zich misdroegen en stalen, maar moord was van een heel andere orde. Zo jong had hij ze niet veel voor het Hof gebracht. Hij hoopte op de onschuld van deze jongen, maar alles wees op het tegendeel. Tja, ook uit goede ouders werden slechte kinderen geboren. De vader van de jongen, een apotheker uit Leiden, was gestorven aan de pest. Zijn moeder was vroedvrouw, wist hij. Op zijn verzoek had de magistraat van Den Haag vijf jaar geleden gezocht naar een betrouwbare en kundige vroedvrouw. Leiden was een van de weinige steden die een stadsvroedvrouw in dienst hadden. Hij herinnerde zich het ongenoegen van de schout van Den Haag die klaagde over haar eis van een jaarsalaris van achtenveer-

tig gulden en vrijstelling van alle accijnzen, zoals haar dat – zo beweerde ze – in andere steden was geboden. Daarnaast kreeg ze toestemming om een kruidenierswinkel te beginnen. Dat de Haagse magistraat in haar voorwaarden meeging, kwam door de vooraanstaande positie die ze op haar vakgebied had verworven. Ze was vermaard in Leiden omdat er bij haar meer kinderen en moeders bleven leven dan bij andere vroedvrouwen. Ja, deze jongen kwam uit een fatsoenlijke familie en had met zijn vijftien jaar nog een heel leven voor zich. Normaal gesproken.

Hij voelde iets van spijt. De jongen mocht dan pas vijftien zijn, maar hij leek zich ervan bewust dat er een heleboel mogelijk was in de wereld. Oem herkende die nieuwsgierigheid naar het leven. Hij had zelf een reis naar Italië gemaakt en had aan de Universiteit van Florence zijn opleiding voltooid. Zijn gedachten dwaalden een moment terug naar dat jaar, tot hij zich weer bewust werd van de afwachtende blikken van Vincent en de jongen.

‘Mijn taak is bewijzen te verzamelen en daarover verslag uit te brengen aan de rechters,’ zei Oem. ‘Je helpt me door iets van bewijs in je voordeel te leveren.’

‘Ik zweer u: ik vertel de waarheid. Ik had geen reden om Ruychaver om te brengen, maar hij had vast vijanden die dat wel wilden.’

‘Wees voorzichtig met wie je beschuldigt. Ruychaver staat bekend als een eerlijk man. Aan het Hof is geen plaats voor vergissingen.’ Oem keek naar Frederik, die zijn blik richtte op zijn vuisten op het tafelblad, de ene in de andere geklemd. Oem staaarde door het raam naar buiten. De wind joeg donkere wolken op. ‘Vooruit, vertel me wat je weet.’

Frederik keek op en begon weer te praten: 'We waren drie dagen in Brugge, waar Ruychaver stoffen en exotische specerijen kocht. Elke keer als hij de prijs overeenkwam met de kooplui, noteerde ik wat hij ervoor betaalde en hoeveel koopwaar hij ervoor terugkreeg. Bij elke overeenkomst betaalde Ruychaver met carolusgulden. De munten glinsterden als nieuw en waren onbeschadigd.'

Vincent schreef stoïcijns mee; onder zijn ganzenveer groeiden de zinnen uit tot een verslag.

'Maar er was één handelaar – een Arabier – die het niet vertrouwde. Of misschien kende hij de carolusgulden niet.' Frederik haalde zijn schouders op. 'Ik weet niet wat de reden was. De Arabier legde de munten op een weegschaal en plaatste tegengewichten. De gulden wogen een vijfde minder dan ze moesten wegen. Ruychaver zei dat de Arabier met de gewichtjes had geknoeid, en de Arabier reageerde verontwaardigd. Toen we die avond terug waren in Den Haag betaalde Ruychaver me met een nieuwe carolusgulden en twee stuivers. Zodra Ruychaver naar boven was gegaan, gebruikte ik zijn weegschaal. De gulden woog een vijfde minder, net als bij de Arabier.'

'En daar confronteerde je Ruychaver mee,' giste Oem. 'Hoe reageerde hij?'

'Pas de volgende dag bracht ik de moed op om naar hem toe te gaan. Het was aan het einde van de dag en inmiddels was het wat rustiger op straat na alle opstootjes.' Frederik pauzeerde even en met schorre stem vervolgde hij: 'Ruychaver was dood.'

Vincent pakte de inktlap en veegde de ganzenveer schoon. Hij blies op het papier om de inkt te drogen.

'Juist, ja,' zei Oem.

